



ՕՐԱԳԻՐ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ

ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ԺԴ. ՏԱՐԻ. ԹԻԻ 4.

1855

ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 15.

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ն Կ Ա Ր Ա Գ Ի Ր

Հիմարտախօս ու Ստախօս :

Բովանդակ մարդկութեան կամ մարդկային ընկերութեան անհատները գլխաւորապէս խօսքի միջոցով ալ և ալ վերաբերութիւններ ունենալով իրարու հետ՝ մէկ բարոյական մարմին մը կը ձևացնեն : Ի՞նչ ազգի, ազգային ազգայնոյ, ազգական ազգականի հետ ամէն բանէ աւելի խօսակցութեամբ կապակցութիւններ կ'ունենան : Ասան ղի որ և իցէ կարգի և վիճակի մարդ թէ որ գործողութեամբ տասը հոգւոյ հետ, խօսքով՝ քսան ու երեսուն հո-

գւոյ հետ կրնայ վերաբերութիւններ ունենալ :

Խօսակցութեան բնական յաջողակութեամբ և միջոցաւ՝ մարդկանց իրենց նմանեաց հետ ունեցած բերումնը, իրենց մի և նոյն բնութեան, ցեղի և արեան ծնունդ ըլլալուն ապացոյցն է . և այս համաշխարհական միութեան կապը ու հաւասարութիւնն աւրողը՝ լեզուաց զանազանութեամբ կամ այլալոյսութեամբ եկամուտ տգիտութիւնն է . ուսկից առաջ եկեր են ազգաց բաժ-

նուիրն ու իրարմէ օտարանալը , և շահահանգրութեան խռովայոյզ և աշխարհաւեր արուեստին սկիզբը , որ ետքը ժամանակները փոփոխուելով՝ պաշտօնազարդ անունով մը Վաղաքագիտութիւն կոչուեցաւ : Այն ֆնասակար տգիտութիւն , որ ազգի ու ազգի մէջ բաժանարար պարսպի պէս մտնելով՝ քայքայեց ու ցրուեց մարդկային միաբանականաց ընկերութիւն , քանի մը տարիներէ՝ ի վեր այլ և այլ դաշնակից ազգերուն տերութեանց իմաստուն ժողովականաց մէկտեղ գալովը խօսակցութեան միացուցիչ կապերով՝ այն տգիտութիւնը , որով նաև մարդկային ընկերութեան դժբաղդ հերձուածը՝ քիչ քիչ կարկուտուելու կը յուսացուի . օտարացուցիչ ատելութեան տեղը՝ սէր ու խաղաղութիւն փոխանակելով , որոնք մարդկութեան միութեանն ու ազնուական ներդաշնակութեանը աստուածատուր ու բնածին կապերն են : Աստի ինչպէս ծառ մը առանց իր սննդարար հիւթին՝ իր արմատին վրայ կը տժգոյննայ կը չորնայ , և վերջապէս կը քայքայի կ'իյնայ , մարդկային զօրաւոր ընկերութեանէն ալ խօսքի կամ խօսակցութեան միաւորիչ կապը վերցուելու ըլլայ՝ ազգազգէ , ազգային ազգայնէ , ազգական ազգականէ կ'օտարանայ , և հետեաբար մարդկային ընկերութիւնն ալ կ'անշըքանայ կը քայքայի ու կ'ոչնչանայ : Արեմն ամենայն մարդ պարտական է իր կողմանէ ջանալու օգտակար ըլլալ իր նմանակից մարդկանցը՝ Վստուծոյ իրեն տուած բանաւոր խօսակցութեան պարգևովը : Ասն զի գործքով քիչ մարդու կրնանք օգնութիւն ընել՝ կարողութիւննիս խիստ չափաւոր ըլլալով , իսկ խօսքով շատ մարդու՝ այլ և այլ կերպով . դարձեալ՝ գործքով քիչ մարդու կրնանք ֆնաս հասցընել . ինչու որ՝ գործքի մէջ եղած խաղախութիւնը շուտ մը աչքի զարնելով՝ մէկէն դիմացն առնելը կը մտածուի . իսկ խօսքով , այսինքն ստախօսութեամբ եղած ֆնասները չեն տեսնուիր : Այլ ինչպէս որ մարդուս ամենայն գործոց

աղբիւրը միտքն է , մտքին կարգաւորութեանն ու ամբօնութեանն կը կախուի իր աղէկ կամ գէշ , այսինքն՝ պիտանի կամ անպիտան , օգտակար կամ ֆնասակար մարդ ըլլալը : Այլ որովհետև մարդկանց միտքը դրսուանց անտեսանելի է , խօսքով՝ որ անմիջապէս մտաց ծնունդն ու ճշմարիտ թարգմանն է՝ կ'իմացուի իւրաքանչիւր մարդու ինչպիսի մտաց տէր ըլլալը , ճշմարտախօս ու անկեղծ , կամ ստախօս , խարդախ ու խաբեբայ ըլլալը :

Ինչպէս որ և իցէ բանի մէջ սուտ կրնայ խօսուիլ , որ ըստ ինքեան միշտ գէշ ու ֆնասակար բան է , բայց որ և իցէ սուտին պատճառաւ ընկերով հասած ֆնասը միշտ նոյն աստիճանի չըլլալուն՝ ըսուած սուտն ալ խղճմտանքի , կամ թէ ըսեմ բարոյականի սահմանած կանոններով՝ աստիճանաբար կ'ըլլայ : Ղարձեալ՝ թէպէտ և ամենայն նաև փոքրիկ սուտն ալ միշտ մեղանչական են , բայց մեծամեծ և խղճմտանքի ծանրութիւն տուող սուտեր անոնք են , որ այնպիսի գործոց մէջ կը խօսուին , ուսկից մարդկանց մեծ ֆնաս համբաւոյ և ընչից կրնայ պատահիլ . ինչպէս ըսեմ՝ դաշնադրութեանց ու դատերու մէջ : Առանց գրութեանս համառօտութեան սահմանէն դուրս ելլելու , մեր բանասէր ընթերցողքը գոհ ընելու չափ՝ ստախօսութեան իսկութիւնը ցուցնելու համար կարևոր սահմաններ ու օրինակներ տանք հոս կարճ՝ ի կարճոյ :

Վացարձակ խօսելով՝ սուտն է այն ամենայն խօսք , ինչ որ կը խօսուի հակառակ ճշմարտութեան : Իսկ աւելի ամփոփելով և ճիշդ խօսելով՝ սուտ կայ հաստատական , կայ ժխտական . օրինակի համար՝ ամենայն զրպարտութի , անիրաւ բամբասանք և սուտ վկայութիւնք՝ երբոր անմեղին և անպարտին վրայ ստութեամբ յանցանք ու պարտք մը կը դնեն , հաստատական սուտ կ'ըսուին . ինչու որ հակառակ ճշմարտութեան բան մը կը հաստատեն : Ինչ հակառակն՝ երբոր յանիրաւի զրպարտուած անմեղին ու անպարտին ամենա

յայտնի անմեղութիւնն ու անպարտա-
կանութիւնը չտեսնելու կը զարնուին՝
ճշմարտութիւնը ծածկելով, ժխտական
սուտ կ'ըսուին, ճշմարտութեան պա-
հանջած արդարութիւնը ժխտուելուն
համար. վասն զի ամենայն բանաւորի
յարդարութենէ անհրաժեշտ պարտք
է՝ ի ջատագովութիւն անմեղին և ան-
պարտին՝ ճշմարտութիւնն երևան հա-
նել. ապա թէ ոչ՝ անուղղակի գործա-
կից կը համարուի զըպարտչին և չա-
րախօսին ընդդէմ անմեղին և անպար-
տին :

Խոստման մէջ պակսելուն հիմն ալ
ստախօսութիւնն է : Խոստումը երկու
կերպով կրնայ ըլլալ. մէյ մը՝ երբոր
ուրիշին մեր վրայ ունեցած պարտքը
հատուցանելու կը խոստանանք, ինչպէս
օրինակի համար՝ պարտական մը իր
պարտատիրոջը. մէյ մըն ալ՝ երբոր մեր
ազատ կամօք ուրիշին բարիք մը ընե-
լու խոստանանք : Այս երկու կերպով
խոստմանց պարտաւորութիւնը մի և
նոյն պատճառէ չըլլալուն, վասն զի ա-
ռաջնոյն պարտաւորութիւնը արդարու-
թենէն է, իսկ երկրորդինը՝ ի կամաց,
անոնց մէջ պակասաւոր գտնուելուն
աստիճանն ալ զանազան կ'ըլլայ : Այ-
կուքին մէջն ալ պակասաւոր գտնուող-
ներուն անունը ստախօս է. բայց առա-
ջինը նաև ընդդէմ արդարութեան ը-
նելով՝ ստախօսութեան վրայ անիրա-
ւութիւն ալ աւելցուցած կ'ըլլայ : Պա-
րագանք կ'ըլլան որ երկրորդն ալ անի-
րաւ կ'ընեն. ինչպէս օրինակի համար՝
աղքատի մը հարկաւոր բան մը խոստա-
նալ, և խոստմունքը չկատարելը :

Աշխարհքիս մէջ ամենէն փնասա-
կար ստախօս անոնք են, որոնք որ կամ
անձնական յաջողակութեան, կամ բաղ-
դի ճօխութեան, կամ բարձր պաշտօ-
նի հանդիպած կ'ըլլան : Այսպիսի
մարդիկ երբոր իրենց կարողութիւնը՝
ստուութեամբ և նենգաւոր կեղծաւորու-
թեամբ չարի կը գործածեն, իբրև ցեց
ապականարար և կտրուկ սուր՝ մարդ-
կութեան մարմինը միշտ պատառ պա-
տառ ընելու ետեւէ են. ոմանք՝ ստա-

խօսութիւն, խարդախութիւն ու չա-
րութիւն բանիւ և օրինակով սորվեցը-
նելով, որով իրենց նմաններն ալ կը շատ
ցընեն. ոմանք կերպ կերպ փնասներ
հասցընելով՝ սուտ վկայութեամբ և
ամենահնար խաբէութեամբ, որոնց
արմատը բուն ստութիւնն է և մտաց
ապականութիւնը : Այս ստախօսին ա-
մենափնասակար միջոցը մինչև այն ժա-
մանակն է՝ քանի որ ստախօսութիւնը
վրան ապացուցուած և ամենէն ճանչ-
ցուած չէ : Իսկ ստախօսութիւնն ի-
րենց արուեստ ու գիտութիւն ընող և
նոյնպիսի ամենուն ճանչցուած մարդիկ՝
ուրիշին շատ փնաս մը չընելէն զատ, ի-
րենց անձանց վրայ աւելի ատելի և շա-
տերուն խորշելի կ'ընեն զստախօսու-
թիւնը՝ քան թէ սիրելի : Ստախօս
կամ ստախօսութեան ենթակայ մար-
դիկ կարծեն որ՝ ամէն խօսողին պահան-
ջածին յարմար պատասխան մը տալով,
ամէն ուզողին խոստանալով, իրենցմէ ու
իրենց կարողութիւնն վեր շատ բանի մէջ
խառնուելով, ամենուն ապրսպրածն
յանձն առնելով՝ գործունեայ և աղէկ
մարդիկ ամենէն պիտի ճանչցուին. ուր
փորձը հակառակը միշտ կը հաստա-
տէ : Իրաւ այս բնութեան տէր մարդ-
կանց հետ շատերը վերաբերութիւն-
ներ կ'ունենան, կ'ուզեն, կ'ապրսպրեն,
կը լսեն. բայց ասանկներ սովորաբար
խաբուող աշակերտները կ'ըլլան միշտ,
մինչև որ քանի մը անգամ իրենց յոյսե-
րէն պարապ ելլելով՝ սորվածներուն,
այսինքն չխաբուողներուն աստիճանը
հասնին ու ձգեն այդ անպտուղ աշա-
կերտութիւնը : Ասան զի շատ բան խոս-
տացողին, շատ բան յանձն առողին, շատ
բանի մէջ խառնուողին ստախօս չըլլա-
լուն վրայ՝ ես շատ տարակոյս ունիմ.
Իսկ ամէն բան ամէն մարդու խոստա-
ցողին, ամէն բան յանձն առողին, և
ամէն բանի մէջ խառնուողին ստախօ-
սութեանը վրայ ամենեւին տարակոյս
չունիմ : Ինչո՞ւ ըսես նէ. որովհետև
բնութեամբ ամէն մարդ շատ բան կրը-
նայ խորհիլ և խօսիլ, և քիչ բան գոր-
ծել. իսկ այն անձն՝ որ այնչափ կը խոս-

տանայ, այնչափ բանի մէջ կը խառնուի, այնչափ յանձնարարութիւններ կ'ընդունի, որչափ որ կրնայ խորհիլ և խօսքով ընդունիլ, յայտնի բան է որ այն ամբաւ բաներէն խիստ քիչը միայն գործքով կատարելով մնացածը կը թողու բաժին ստախօսութեան: Արեւմտի որ և իցէ մարդ երբոր ուրիշներուն ամէն խօսքով խոստացածները, գործողութեամբ, երաշխաւորութեամբ յանձն առածները՝ գործքով կատարելու պակասեր է և կը պակսի, կրնայ իրաւամբ իր ճշմարտախօս ըլլալուն վրայ տարակուսիլ: Այս ինչպէս որ ամէն մարդու վիճակն ու աստիճանը նոյն չէ, ստախօսութիւնն ալ ամէն մարդու վրայ մի և նոյն գունդն ու տեսքովը չերևար, հապա այլ և այլ գուններով ու անուններով: Պարտապանաց ու ծառայից վրայ աւելի իր յատուկ դէմքովը կ'երևնայ ստախօսութիւնը. որովհետեւ անոնց ամէն խօսքը, խոստումնքն ու գործքը աւելի ճշմարտութեամբ կը տեսնուին և կը քննուին. իսկ միջակ մարդկանց վրայ՝ անհոգի ու ձգձրգողի անուն ու կերպարանք կ'առնէ. մեծամեծաց վրայ՝ անողորմի, արհամարհողի, երբեմն նաև բռնաւորի: Ասոնք թէպէտ և անունով ու զօրութեամբ իրարմէ կը տարբերին, բայց ամենքն ալ ստախօսութեան արենակից ազգականներն են, որոնց մերձաւորութեան չափն ու աստիճանը՝ բանին պարագան, տեղն ու ժամանակը յայտնի կ'ընեն:

Այ մը ծառայք և աղքատ վիճակի տէր մարդիկ, մէյ մըն ալ մեծամեծները՝ իրենց բերնէն ելած խօսքերը կամ իրենց վիճակին պատշաճ պարտքերը չկատարելը ստախօսութիւն չսեպելու համար՝ պէսպէս պատճառանքներ կը բերեն: Առաջինները՝ Տիրոջ բարկութենէն ու պարտատեարց ձեռքէն խալըսելու և քիչ մը շունչ առնելու համար՝ ստիպուած ենք գէթ երբեմն ստելու կ'ըսեն. երկրորդներն ալ՝ Անթի աղաչողաց պաղատողաց ձեռքէն ձայնէն խալըսելու համար՝ երբեմն երբեմն չկատարուելու խոստումնք մը

ընելու ու զիրենք երեսէ հեռացնելու է՝ կ'ըսեն: Իրաւ է որ տեղ տեղ այս գէշ սովորութիւնն այնչափ զօրացեր ու արմատացեր է, որ գրեթէ ստութեան սահմաններէն կը հեռացնէ այս կերպ խօսքի և խոստման թերութիւնները: Այս ճշմարտութիւնն այն չէ, զոր ծուռ ու անտեղի սովորութիւններ բերեր հաստատեր են, այլ այն՝ զոր խիղճն ու բանականութիւնը ճանչցեր կը վկայեն: Տարակոյս չվերցընէր թէ աւելի յարգի է այն ծառայն, որ իր յանձն առած ծառայութիւնը հաւատարիմ ջանքով առանց հարկի ստախօսութեան կատարելու կրնայի, քան թէ այն՝ որ անհոգութեան ու ծուլութեան տալով ինքզինքը, տիրոջ արդար բարկութենէն խալըսելու համար կը ստիպուի ամբաւ սուտեր խաղցընել: Հաւատարիմ ու փութաջան ծառայն ոչ երբեք սուտ խօսելու կը կարօտի. իսկ թէ որ ըլլան այնպիսի պակասութիւններ, որ մարդկային տկարութեմ գէթ երբեմն կը պատահին, այն ծառային փորձեալ հաւատարմութեանը համար՝ տէրը իրեն աւելի ներողամտ քան թէ պատուհասող կ'ըլլայ: Ասան զի հաւատարիմ ծառայութիւնը՝ տիրոջ սրտին մէջ ծառային վրայ միշտ գութ ու սէր մը կ'աւելցընէ. իսկ աչք խաբելով ծառայելը՝ օրէ օր աւելի կասկածաւոր և ատելի կ'ընէ զծառայն տիրոջ աչքին, և իր վրայ բռնուած պրզտիկ անհոգութիւնն ու պակասութիւնն ալ՝ անխնայ պատժելու կը յօժարեցընէ զանիկայ:

Պարտապաններուն՝ անվերջ ստախօսութեամբ իրենց պարտատեարքը խաղցընելն այնչափ անտեղի ու անօգուտ արուեստ մըն է, որուն վրայ երկայն բարակ խօսելու իսկ հարկ չէ: Ասան զի այն դիմացի պարտատէրդ ով որ ըլլայ՝ բանական մարդ է, խօսք ու պատճառ կը հասկընայ. ինչո՞ւ համար պատճառ հասկըցող մարդը՝ առանց պատճառի և իրաւանց կը խաբխրբես կը չարչրկես: Այն որ այսօրուան քեզմէ ուզած պարտքը մինչև տարի մը հա-

տուգանելու կարող չես, հարկաւ պատ-
ճառ մը նեղութիւն մը ունիս. մարդու
ու բարեկամի պէս բաց սիրտդ իրեն,
կրցած ժամանակիդ խոստացիր իրեն
տալու, և տուր: Իսկ թէ որ ամենեւին
յոյս չունիս որ պիտի կարենան օր մը
իրեն հատուցանելու, չհատուցանելու
մտքով մինչև ի յուսահատութիւն զա-
նիկայ խաբխրեցի՞ր աւելի պատշաճ ու
մարդկութիւն է, թէ հատուցանելու
անկարողութիւնդ առջին դնելով՝ իր
գթութեան շնորհքին ապաւինելու ըւ-
լաս: Եւ որ ամէն պարտատէր պատ-
ճառ ու խօսք հասկըցող մարդիկ ըւ-
լան, բարի են ըսածներդ, պատասխան
պիտի տայ ստարուեստը. հապա ըլլայ
անանկ մէկ մը, որ պարտքը ամենեւին
չտալու ձայնը լսելուն պէս՝ զիս բան-
տերն ու շղթաները պիտի մաշեցնէ,
այն ատեն ինչ ընելու է: Եւ որ ստա-
խօսն իր պակսութիւնը աւելի անմեղա-
ղիր ընելու ջանքով՝ ինչպէս նոյնը իր
վրայ կ'ապացուցանէ: Եւ ուղէ ըսել.
Եւ որ անանկ մէկ մը ըլլայ, որ զինքը
բանտերու շղթաներու մէջ պիտոր մա-
շեցնէ, զանիկայ այնչափ կը տարուբե-
րեմ իմ բիւրատեսակ և նորելուկ սու-
տերովս, որ զինքը վերջը վերջը յուսա-
հատութեան կը բերեմ: Եւրեւդ ճեր-
մակ, աղէկ բան կ'ընես. նոյն իսկ ա-
նանկ մարդիկներէ պարտք առնելը՝ մեր
բարեկամին ստախօսաց գլուխ ըլլալուն
առաջին ապացոյցն է: Եւ ասն զի մարդ
մը իրմէն պարտք առնողէն աւելի՝ ի-
րեն պարտք տուողը զգուշութեամբ
պէտք է դիտէ, ու անանկ առնէ անկէց
պէտք եղած պարտքը: Ինչու որ պարտք
տուողը՝ շատ շատ տուած ստակը միայն
վտանգի մէջ դրած կ'ըլլայ, երբոր ա-
նանկ մարդ մը կը պատահի առնողը, որ
կամայ կամ ակամայ կրնայ անկարող ըւ-
լալ հատուցանելու. իսկ այն տալու յա-
ւիտեան անկարող պարտականը՝ երբոր
այնպիսի մարդէ կ'երթայ պարտք առ-
նելու, որ դիտէ թէ բանտեր շղթա-
ներ կրնայ իրեն ցուցնելու, ըսել է՝
ինչ աստիճանի ապահով վտահու-
թիւն ունի իր սուտերուն վրայ, որ բան-

տով ու շղթաներով խեղճ պարտական
մը փճացընող քարացեալ և անողորմ
սիրտը դիւահնար սուտերով քաջքըչե-
լով՝ յուսահատութեան անել ճամբա-
ներ տանելու չափ կը համարձակի:
Եւ մտքով այս աստիճանի ստախօ-
սութեան արուեստին տէր ինքը զինքը
քարոզող մարդու բժշկութիւնը՝ առանց
Եւտուծոյ մասնաւոր շնորհաց շատ
դժուարին է. բայց այս զգուշի ախտէն
ազատ եղողները կրնան խելքով դա-
տաստան ընել այսպիսի ստախօսութե-
անտեղութեան, անպտողութեանն ու
փնասակարութեան վրայ, և մահու չափ
զգուշանալ անկէց: Եւ ասն զի այսպիսի
մարդ մը, որ իր ստախօսութեան վրայ
վտահուշելով՝ մինչև մահացու վտանգի
մէջ ինքըզինքը դնելու սիրտ կ'ընէ, ը-
սել է որ այնպիսին կամ ինքըզինքը
կատարեալ ստախօսութեան արուես-
տաւոր որոշեր է, և կամ անձնասպան
ըլլալու չափ յանդուգն է:

(ԿԸ ՀԱՐՈՒՆԱԳՈՒՒ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Դիոնիսիոս ևկեղեցի, և յուդարկատրու-
րիւն Գաղղիոյ քաղաքացի:

Պաղղիոյ լուսաւորութեան հայրը
սուրբ հայրապետն Պիոնեսիոս առա-
ջին դարերուն սաստիկ հալածանայն
ատեն ուրիշ անթիւ նահատակաց պէս՝
ինքն ալ երկու ընկերով քրիստոնէական
կրօնից համար արիւնը թափեց իր ժողո-
վրդեան վրայ, ինչպէս կ'ըսուի՝ Վրիս-
տոսի 272 թուականին: Եւ երկու
սրբոց գերեզմանին վրայ մատուռ մը
շինեցին նոր հաւատացեալք ու Մա-
րտինոս սրբոց մարտիրոսաց ըսին: Բայց
շատ մը ժամանակ վրան անցնելէն ետ-
քը՝ է դարուն Տակոպէր Պաղղիոյ
թագաւորը այս մատրան տեղ քիչ մը
հեռու եկեղեցի մը շինել տուաւ, որ